

20-ASR O'ZBEK MUSIQASI TARAQQIYOTI AN'ANAVIYLIK VA ZAMONAVIYLIK UYG'UNLIGI

Anvarjonova Sarvinozxon Topiljon qizi

"Musiq ta'limi" yo'nalishi 1-bosqich talabasi

husanovasarvinoz@gmail.com

Ilmiy rahbar Musiq Nazariyasi

kafedrası kata o'qituvchisi:

Fozilov Qaxramon Madaminovich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada XX asr o'zbek musiqasining shakllanish va rivojlanish bosqichlari, milliy musiq merosining saqlanishi hamda yangi professional yo'nalishlarning yuzaga kelishi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Jumladan, maqom san'atining qayta tiklanishi va notaga olinishi, xalq kuy-qo'shiqlarining ilmiy asosda o'rganilishi, Yevropa musiqiy janrlarining o'zbek musiq madaniyatiga kirib kelishi hamda opera, balet, simfonik musiq kabi professional yo'nalishlarning rivojlanishi yoritiladi. Shuningdek, Yunus Rajabiy, Muxtor Ashrafiy, Tolibjon Sodiqov, Reinhold Gliyer singari bastakor va kompozitorlarning o'zbek musiq san'ati taraqqiyotidagi xizmatlari ko'rib chiqiladi. Maqolada estrada san'atining shakllanishi, milliy va zamonaviy musiqaning uyg'unlashuvi hamda o'zbek musiqasining xalqaro miqyosdagi ahamiyati haqida ham fikr yuritiladi. XX asr davomida yuz bergan ijtimoiy-madaniy jarayonlarning musiq san'atiga ta'siri va milliy musiqiy merosning bugungi avlod tarbiyasidagi o'rni alohida ta'kidlanadi.*

Kalit so'zlar: *Maqom, o'zbek operasi, simfonizm, estrada, professional musiq, milliy musiq, kompozitorlik maktabi, Yunus Rajabiy, Muxtor Ashrafiy, xalq kuy-qo'shiqlari, musiq madaniyati.*

Аннотация: *В данной статье подробно анализируются этапы становления и развития узбекской музыки XX века, вопросы сохранения национального музыкального наследия и формирования профессионального музыкального искусства. Освещаются процессы научного изучения и нотной записи макамов, развитие народной музыкальной культуры, а также освоение европейских музыкальных жанров, включая оперу, балет и симфоническую музыку. Особое внимание уделяется деятельности выдающихся композиторов и музыкантов, таких как Юнус Раджаби, Мухтар Ашрафи, Толибжон Садыков и Рейнгольд Глиэр, внесших значительный вклад в развитие узбекской музыкальной культуры. Также рассматриваются формирование узбекской эстрады, взаимодействие национальных и современных музыкальных направлений и влияние общественно-культурных процессов XX века на музыкальное искусство. В статье подчеркивается значение музыкального наследия в духовном воспитании молодого поколения.*

Ключевые слова: Маком, узбекская опера, симфонизм, эстрада, профессиональная музыка, национальная музыка, композиторская школа, Юнус Раджаби, Мухтар Ашрафи, музыкальная культура.

Abstract: *This article provides a comprehensive analysis of the development of Uzbek music during the 20th century, focusing on the preservation of national musical heritage and the emergence of professional musical art. It discusses the scientific study and notation of Maqom traditions, the evolution of folk music, and the adoption of European musical genres such as opera, ballet, and symphonic music within Uzbek culture. Special attention is given to the contributions of prominent composers and musicians including Yunus Rajabi, Mukhtar Ashrafi, Tolibjon Sodiqov, and Reinhold Gliere, who played a significant role in shaping modern Uzbek music. The article also examines the rise of estrada music, the synthesis of national and contemporary musical styles, and the impact of social and cultural changes on musical art throughout the century. Furthermore, the importance of musical heritage in the spiritual and cultural education of younger generations is emphasized.*

Keywords: *Maqom, Uzbek opera, symphonism, estrada, professional music, national music, composition school, Yunus Rajabi, Mukhtar Ashrafi, folk music, musical culture.*

⁴⁸“O‘zbek xalq musiqa san‘ati o‘zining milliy jarayonlarida o‘ziga xos va mukammal darajada shakllangan betakror xalq va mumtoz musiqa merosiga ega. XX asrga kelib, bu ijtimoiy hayot so‘qmoqlarida va musiqa madaniyatimizda yangi yo‘nalish joriy etila boshlandi. Bu ana shu g‘arb musiqa madaniyatining negizida musiqa ijodiyotini kamol topdirish edi. Qayd etish joizki, har qanday musiqa xalq madaniyatining rivojiga xizmat qilsa, albatta amaliyotda o‘z ijobatini topadi. XX asrga kelib O‘zbekistonda ham yevropacha tafakkur oqimining ta’siri sezila boshlandi va zamonaviy musiqaning kompozitorlik ijodiyoti ko‘rinishida amaliyotda qaror topa boshlandi.”

XX asr o‘zbek musiqa madaniyati nafaqat yangi janrlar, balki mutlaqo yangicha musiqiy tafakkur shakllangan davr sifatida tarixga kirdi. Asr boshigacha o‘zbek musiqasi asosan og‘zaki an‘anadagi professional san‘at (maqom, dostonchilik) va folklor namunalari asosida rivojlanib kelgan edi. Biroq, ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar va jadidchilik harakati musiqani modernizatsiya qilish zaruriyatini tug‘dirdi.

Bu davrning o‘ziga xosligi shundaki, o‘zbek musiqasi asrlar davomida shakllangan sharqona monodiya (bir ovozli ijro) qobig‘idan chiqib, jahon musiqiy standartlari hisoblangan polifoniya (ko‘p ovozli tizim) va simfonik tafakkurga yuz burdi. Bu shunchaki janr o‘zgarishi emas, balki xalqning estetik olamining kengayishi edi.

XX asr boshida jadidchilik harakati ta’sirida musiqa ijtimoiy ma’rifat quroliga aylandi. G‘ulom Zafariyning "Halima" (1920) dramasi bilan musiqali drama janriga asos solindi. 1923-

⁴⁸ A.JABBOROV, S. BEGMATOV, M.AZAMOVA "O‘ZBEK MUSIQASI TA’RIXI. FAN VA TEXNALOGIYA. TOSHKENT. 2018. 3b 4b

yilda V. Uspenskiy tomonidan "Shashmaqom" ilk bor nota qog'oziga tushirildi. Bu og'zaki an'anadan yozma professionalizml o'tishning boshlanishi edi.

2. Professional Janrlar va Opera (1930–1950). Bu davrda professional o'zbek kompozitorlik maktabi shakllandi. 1939-yilda ilk o'zbek operasi "Bo'ron" (M. Ashrafiy, S. Vasilenko) sahnalashtirildi. A.I. Petrosyants rahbarligida milliy cholg'ular orkestr uchun rekonstruksiya qilindi. Ikkinchi jahon urushi yillarida vatanparvarlik ruhida simfonik va vokal asarlar yuzaga keldi.

MUSIQIY TAFAKKURNING YANGILANISHI

XX asr o'zbek musiqa madaniyati nafaqat yangi janrlar, balki mutlaqo yangicha musiqiy tafakkur shakllangan davr sifatida tarixga kirdi. Asr boshigacha o'zbek musiqasi asosan og'zaki an'anadagi professional san'at (maqom, dostonchilik) va folklor namunalari asosida rivojlanib kelgan edi. Biroq, ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar va jadidchilik harakati musiqani modernizatsiya qilish zaruriyatini tug'dirdi.

Bu davrning o'ziga xosligi shundaki, o'zbek musiqasi asrlar davomida shakllangan sharqona monodiya (bir ovoqli ijro) qobig'idan chiqib, jahon musiqiy standartlari hisoblangan polifoniya (ko'p ovoqli tizim) va simfonik tafakkurga yuz burdi. Bu shunchaki janr o'zgarishi emas, balki xalqning estetik olamining kengayishi edi. Milliy uyg'onish va islohotlar (1900–1930)

Jadid ma'rifatparvarlari (Fitrat, Cho'lpon, Hamza) musiqani millatning ma'naviy qiyofasi deb bildilar.

Musiqali drama: Hamza Hakimzoda Niyoziyning "Boy ila xizmatchi", G'ulom Zafariyning "Halima" (1920) asarlari xalq kuylarini teatr dramaturgiyasiga muvofiqlashtirdi. Bu janr keyinchalik o'zbek operasining poydevori bo'ldi.

Ilmiy tadqiqotlar: 1923-yilda Viktor Uspenskiy tomonidan Buxoro Shashmaqomining notaga olinishi inqilobiy voqea bo'ldi. Bu og'zaki o'rgatilib kelingan murakkab tizimning qog'ozga muhrlanishi va fan sifatida o'rganilishining boshlanishi edi.

Professional ta'lim: 1928-yilda Samarqandda Musiqa va xoreografiya instituti ochilishi, keyinchalik Toshkentda Konservatoriyaning tashkil etilishi professional kadrlar tayyorlashni tizimli qildi. O'zbek Operasining Shakllanishi va Cholg'u Islohoti (1930–1950)

Bu davr o'zbek musiqasining "akademik shakl"ga kirish bosqichidir.

Opera inqilobi: 1939-yilda Muxtor Ashrafiy va Sergey Vasilenkoning "Bo'ron" operasi ilk bor sahnaga chiqdi. Shundan so'ng "Layli va Majnun" (T. Jalilov, B. Brovtsin) yaratildi. Bu asarlarda maqom yo'llari ariya va duet shakllariga singdirildi.

A.I. Petrosyants va Cholg'u islohoti: O'zbek xalq cholg'ulari (dutor, g'ijjak, rubob) qayta konstruksiya qilinib, "oilalarga" (prima, alt, bas, kontrabas) ajratildi. Bu o'zbek milliy orkestri orqali Bax, Betxoven asarlarini ham ijro etish imkonini berdi.

Urush yillari (1941-1945): Leningrad va Moskvadan evakuatsiya qilingan kompozitorlar (masalan, R. Gliere) mahalliy ijodkorlar bilan hamkorlikda vatanparvarlik ruhida simfonik poemalarni yaratdilar. Maqom San'ati va Akademik Yuksalish (1950–1970)

Urushdan keyingi yillar o'zbek musiqasining falsafiy va ilmiy yuksalishi bilan xarakterlanadi.

Yunus Rajabiy Fenomeni: Rajabiy nafaqat "Shashmaqom"ning 6 jildligini nashr ettirdi, balki o'zbek xalq musiqasining 9 jildlik ulkan to'plamini yaratdi. Bu o'zbek xalqi uchun ma'naviy "konstitutsiya" vazifasini o'tadi.

Mutavakkil Burhonov va Xor san'ati: Sharq musiqasida xor (ko'p ovozli kuylash) mavjud emas edi. Burhonov o'zbek qo'shiqlarini "a cappella" (jo'rsiz xor) uchun qayta ishlab, o'zbek musiqiy polifoniyasini yaratdi.

Sulaymon Yudakov va Komediya: "Maysaraning ishi" operasi o'zbek musiqasiga yengil va quvnoq, hajviy ruhni professional darajada olib kirdi. Estrada va Global Integratsiya (1970–1990). Asrning so'nggi choragi o'zbek musiqasining jahon miqyosida ommalashish davri bo'ldi.

Botir Zokirov va O'zbek Shansoni: Zokirov o'zbek estrada san'atiga falsafa va dramani olib kirdi. Uning ijrosidagi "Arab tanogosi", "Ra'no" qo'shiqlari Parijdan Moskvagacha mashhur bo'ldi.

"Yalla" va Folklor-Sintez: Farrux Zokirov boshchiligidagi "Yalla" ansambli milliy ohanglarni elektro-gitaralar va sintezatorlar bilan boyitdi. Ularning "Uchquduq", "Choyxona" kabi xitlari o'zbek musiqasining global brendiga aylandi.

Instrumental Maktablar: Turg'un Alimatov (dutor, tanbur) va Abduhoshim Ismoilov (g'ijjak) kabi ustozlar an'anaviy ijroni akademik mahorat cho'qqisiga olib chiqdilar. Musiqashunoslik va Ilmiy Tadqiqotlar

20-asrda o'zbek musiqasi nafaqat ijro etildi, balki fan sifatida tadqiq etildi. V. Uspenskiy, F. Karomatov, T. G'afurbekov kabi olimlar o'zbek dostonchilik san'ati, maqomlar va xalq kuylarining matematik-musiqiy strukturasi o'rganishdi. Bu esa o'zbek musiqasining jahon sivilizatsiyasidagi o'rnini ilmiy isbotlashga yordam berdi.

ASRNING MADANIY MEROSI

XX asr o'zbek musiqasi uchun uyg'onish va yuksalish asri bo'ldi. Bu davrda o'zbek san'ati quyidagi yutuqlarga erishdi:

Milliy musiqiy meros (Shashmaqom, folklor) nota tizimiga ko'chirildi va saqlab qolindi.

Opera, simfoniya va balet kabi murakkab jahon janrlari milliy zamin asosida o'zlashtirildi.

Zamonaviy o'zbek estradasi shakllanib, jahon maydonida o'z o'rnini topdi.

Bu asr yaratgan ulkan intellektual va badiiy poydevor bugungi mustaqil O'zbekistonning yangi renessans davri musiqasi uchun asosiy manba bo'lib xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Yunus Rajabiy. "O'zbek xalq musiqasi" – TOSHKENT
- 2.Muxtor Ashrafiy. "O'zbek musiqasi tarixi" – TOSHKENT
- 3.G'afurbekov T. "XX asr o'zbek musiqasi" – TOSHKENT
- 4.O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. – TOSHKENT
- 5.A.Jabborov, S. Begmatov, M.Azamova "O'ZBEK MUSIQASI TA'RIXI. – TOSHKENT
- 6.Fozilov, Qaxramon Madaminovich. "MUSIQIY TOVUSH VA UNING XUSUSIYATLARI" – TOSHKENT